

Олег СМОЛЯК

ЛАДКАНКОВІ ТИПИ ВЕСІЛЬНИХ ПІСЕНЬ ПІВДЕННОЇ ВОЛИНИ (на матеріалі с. Липа Дубенського району Рівненської області)

Розглядається музично-стильова характеристика ладканкових пісень с. Липа Дубенського району Рівненської області (етнографічний район Південної Волині). Звертається увага на типологію ритмомелодичних зіставлень та способи їхньої рекультиваци в сучасних умовах.

Ключові слова: весільні ладканки, Південна Волинь, ритмічна форма вірша і мелодії, спосіб виконання.

© О. СМОЛЯК, 2014

ISSN 1028-5091. Серія філологічна. № 4 (118), 2014

У зв'язку з нівеляцією традиційної народної культури українські вчені-етномузикознавці все більше звертають увагу на календарно-обрядові та родинно-обрядові пісні. Якщо перші все ж ще більш-менш функціонують у річному циклі великих свят, то другі через уніфікацію родинних обрядів інтенсивно виходять з ужитку.

Весільна обрядовість протягом останнього сторіччя привертала увагу українських фольклористів-етномузикознавців. Серед них Ф. Колессу, С. Людкевича, В. Гошовського, Б. Луканюка, М. Мишанича, Я. Бодака та ін., але вони розглядали цей жанр в широкому аспекті, без деталізації якоїсь окремо взятої співочої традиції.

Мета нашої статті — розглянути музично-стильову характеристику ладканкових типів весільних пісень Південної Волині на матеріалі одного села Липа Дубенського району Рівненської області, враховуючи їхню частотність виконання в тому чи іншому вузловому моменті обрядового дійства.

Серед значного розмаїття весільних пісень Південної Волині важливе місце займають ладканки. На відміну від інших пісень, що виконуються на весіллі (віватів, застольних пісень, приспівок до короваю), ладканки є обов'язковими у весільному обряді, без них не може реалізуватися обрядове дійство. Вони, завдяки співові на одні і ті ж мелодії різних за семантичним наповненням словесних текстів, творять групові (термін Ф. Колесси) мелодії, а за сучасною науковою термінологією — ладканкові типи¹. Власне й ці ладканкові типи є основним «цементуючим» засобом весільного обряду, зокрема основних його вузлових компонентів.

У весільному обряді с. Липа Дубенського району Рівненської області² побутує чотири типи ладканкових пісень. Серед них найпоширенішим є тип А.

Тип А у весільному обряді с. Липа представлений 14-ма пісенними зразками із відповідним до його розгортання змістовим наповненням. Він зустрічається в таких вузлових моментах липівського весільного обряду, як: при випіканні короваю («Ой у липі та на юлоньці», «Попід лісом, попід греч-

¹ Термін «ладканковий тип» вперше у науковий обіг в українському етномузикознавстві ввів український вчений-етномузиколог Ф. Колесса [3].

² 170 весільних пісень в с. Липа Дубенського району Рівненської області записав С.І. Турик від М.А. Островської (з родини Дмитрук), домогосподарки, 1897 р. н., місцевої, освіта початкова.

кою»), при сидінні молодої на посазі («Ой батеньку та голубоньку», «Ой матінко та голубонько»), під час поїздки бояр молодого до молодої («Вже сонечко поміж хмарами»), під час співу дружок сватам молодого («Чого ходиш, чого гаєшся?»), при роздаванні короваю за столом («Чи я тобі, моя матінко», «Ой, матінко, жаль мені буде», «Зажурилась перепілонька», «Сядь, Ганусю, подумай собі»), за другим столом при вечері («Сядьмо, мамо, по вечеряймо», «Чи я тобі, мій батеньку», «Плаче мати, сумнівається»).

Треба зауважити, що тип А належить до старшої фольклорної верстви у весільному обряді Дубенщини. Адже в його основі лежить модус, який ще не повністю сформований на ладозвукорядному рівні. Чи, скоріше всього, тут інтерферентно накладаються два модуси — еолійський пентахорд із хроматизованим 4 ступенем, субсекундою та субквартою, і еолійський хроматизований тетрахорд. Тут ще відчувається ладозвукорядна пливкість, що позбавлена чіткого кінцевого устою: друге повторення першого речення завершується звуком соль, а власне друге речення має кінцевий звук ля.

Мелодія цього пісенного типу має спонукальний характер і складається із трьох інтонаційних контурів, кожен з яких висотно переплітається, маючи одні і ті ж звукові перетини, зокрема четвертий ступінь, що є свого роду крайнім основним.

На формотворчому рівні — це типова ладканкова форма ААА, в основі якої лежить дворядкова строфа зі структуротворчим повторенням першого речення.

Ритмічна форма вірша цієї ладканки 4 + 5, що у весільній обрядовості зустрічається рідко. На рідкість вживання цієї форми в українській пісенності звертав увагу й Ф. Колесса: «Рідше можна зустріти дев'ятискладовий вірш із двох груп, що тільки одним складом відрізняються від себе 5 + 4 або 4 + 5» [2, с. 130].

У композиційному відношенні ця ладканка має зачин, хід та закінчення, кожен із цих елементів на семантичному рівні монарний.

Поширеним в с. Липа Дубенського району Рівненської області є й ладканковий тип Б. На відміну від попереднього він використовується у весільному обряді не від початку до кінця, а починаючи лише з того часу, коли молоді повернуться зі шлюбу і чека-

ють на подачу випивки та закуски. Зокрема, ладканки «Де тая капуста росла», «Мілка капуста, мілка», «Добра кухарочка», «Дружкові золотий дати» виконуються під час чекання на подачу весільних страв. Під час роздачі короваю у досліджуваному селі співають ладканки «Світи, місяцю», «Староста коровай крає». Ладканки «Рада свекруха, рада», «А вам, мамо, не журитися» свашки співають на возі у той час, коли молода їде у дім молодого. Під час перезви (приїзду батьків молодої до молодого) співають ладканку «Що то за варта стояла», а під час перезви в молодого ладкають «Ой що ж то за село?», «Ти, зятю, не лякайся», «Розточи, свате, хату», «Ведемо тура в хату», «Зозуленька літає» та «Ой подивіться, люди». Таким чином, ті чи інші ладканки мають своє конкретне місце у весільному обряді і їхнє використання не є спонтанним, а вивіреною багатовіковою традицією.

Ритмічна форма вірша у ладканковому типі Б — нецезурований семискладник, хоча часто зустрічається й цезурований восьмискладник 4 + 4. Тобто вірші у цій строфі є мобільними через ритмічну невстабілізованість. Така ритмічна розхитаність віршів у ладканкових строфах — характерне явище для весільної пісенності, бо воно свідчить про те, що весільна пісенність позначена варіативними елементами, які беруть свої початки із сивої давнини.

Якщо у ладканковому типі А строфа чітко регламентована (вона є дворядковою), то в типі Б вона є шестирядковою. У деяких ладканках («Дружкові золотий дати», «Староста коровай крає», «Світи місяцю з раю», «А вам, мамо, не журитися», «Рада свекруха, рада», «Що то за варта стояла», «Ой що ж то за село», «Розточи, свате, хату», «Ведемо тура в хату», «Зозуленька літає») зустрічається чотирирядкова строфа із структуротворчим повторенням першого вірша. Через те їхня народнопісенна форма є п'ятирядковою варіаційною ААААА із серіаційним способом мелодичного розгортання.

Цікавою у ладканковому типі Б є й силабомелодична модель. Вона представляє поєднання спондея з анапестом та двічі збільшеного спондея. Такого роду ритмічна організація також зберігає старовинний спосіб фольклорного мислення — коли рецитація переростає в організовану ритмічну фігуру.

Неординарним у ладканковому типі Б є й композиційне розгортання. Воно представляє монарний зачин, квартнарний хід та монарну кінцівку. Якщо кінцевий тон у ході й закінченні ідентичний, то інтонаційний контур фігуративно дещо відмінний: у ході він охоплює амбітус квінти, а в закінченні — амбітус кварта.

Мелодія у ладканковому типі Б представляє спонукальну модальність, оскільки вона фігуративно від квінтового верхнього устою «сповзає» вниз, хоча у другому, третьому та четвертому повторенні ходу вона трансформується у питальну модальність. Якщо представити її номографічно, то вона має дві інтонації сповзання вниз та чотири інтонації однієї хвилі.

Ладозвукорядна будова у ладканковому типі Б представлена іонійським пентахордом, в якому перша модальна ланка охоплює еолійський тетрахорд, а всі інші наступні — власне іонійський пентахорд.

Лише дві ладканки, що виконуються у липівському весільному обряді («Ти, зятю, не лякайся» та «Ой подивіться, люди»), представлені шестирядковою строфою з двічі повтореним першим віршем. Незважаючи на це, народнопісенна форма в ладканковому типі Б п'ятирядкова. Вона твориться від структуротворчого повтору першого речення, чотириразового повтору 2—5 віршів та контрастного зіставлення 6 та 7 рядків. У цілому вона представлена наступною індексацією ABCD. Як бачимо, у ладканковому типі Б строфічний ряд знаходиться в межах чотири—семирядкових віршів.

Одинадцятьма зразками у весільному обряді с. Липа Дубенського району Рівненської області представлений ладканковий тип В. На відміну від попереднього (маємо на увазі типу Б), він також охоплює церемонію весільного обряду від початку до кінця (маючи лише більші проміжки). Зокрема, пісні цього типу виконуються на початку весілля («Та Ганусин батенько», «Вилинули сірі воли»), під час подачі випивки та закуски («Матінко-голубонько», «Ой дружбонько-дядьку»), під час сидання за вечерю («Ой матінко-вишня»), під час від'їзду молодої до молодого на возі («Ой стукнулися сіни», «Як я буду сина женити»), під час приїзду перезви до зятевого села («Вийди, Ганнусю, вийди», «Ой дивно нам, дивно», «Онде кіт на по-

лиці») та під час роздачі короваю на перезві («Ми пшеницю пололи»).

В основі ладканкового типу В лежить нецезурований семискладник з можливістю його розширення на одну складоноту (переходу на цезурований восьмискладник). Строфа, як правило, дворядкова з повторенням першого вірша. Це, без сумніву, одна з найстаріших пісенних форм в українській народній творчості, що виступає у багатьох обрядових піснях: весільних, обжинкових, веснянках та ін. За словами Ф. Колесси, «семискладовий вірш у строфових поєднаннях — це характерна типова форма весільних пісень» [2, с. 123]. До речі, у цьому типі поширеною є дворядкова строфа із повторенням першого вірша, хоча й зустрічається чотирирядкова («Ой дружбоньку-дядьку», «Ой стнуться стіни», «Вийди, Ганнусю, вийди»), шестирядкова («Ой матінко-вишня», «Ой дивно нам, дивно»), а дві ладканки «Матінко-голубонько» та «Онде кіт на полиці» представляють двострофну чотирирядкову побудову. Як бачимо, семантична шкала у цьому ладканковому типі є доволі мобільною.

Варіабельним у ладканковому типі В є й силабомелодичний ритм. Тут він представлений двома формами: поєднанням дипіріхія з анапестом та дипіріхія із тримакром. Часто зустрічається дроблення однієї із складонот, як правило, першої (це відбувається у той час, коли модифікується ритмічна форма вірша — замість семискладника виступає восьмискладник).

Незважаючи на це, у ладканковому типі В народнопісенна форма є стабільною — трирядковою AA'В завдяки структуротворчому повторові першого речення навіть у тих зразках, в яких семантичне наповнення виходить за рамки дворядкової побудови (тут серіаційно повторюється, як правило, другий рядок).

Доволі мобільну роль у цьому ладканковому типі В виконує інтонаційне розгортання. Воно є постійно змінним, тобто інтонаційна ланка кожної іншої ладканки цього типу має невнормований (пливкий) розвиток. Ладканки цього типу, на відміну від інших, майже не мають сталих мелодичних кальок, їх постійно пронизує серіаційно-варіаційна розвитковість.

Мелодія ладканкового типу В за своїм становленням є питальною. Це дає підстави припускати, що

зразки цього типу дещо пізнішого походження, ніж зразки попередніх типів, хоча мелодична спонукальність також бере свої початки у давнішій фольклорній верстві. Найбільш варіабельними в інтонаційному становленні зразків цього типу є кадансові звороти. Вони, як правило, обігрують II, VII та V ступені і обов'язково замикаються першим. Власне у цьому й полягає серіаційність розгортання мелодій ладканкового типу В.

Ладозвукорядній будові ладканкового типу В властивий іонійський або еолійський пентахорд із субсекундою або з субквартою, чи з обома цими приставними звуками (часто він представлений й у чистому вигляді). Хоча відчутне у цьому типі інтервалентичне поєднання іонійського або еолійського тетрахорда із пентахордом. Власне такого роду поєднання простежується завдяки завершенню першого речення на 2 ступені. Це створює плагальний ефект поєднання двох модальних ланок.

Цікавими є ладканки типу В і з точки зору відтворення. Вони виконуються гуртами свашок або дружок в унісон. Характерною особливістю їхнього виконання є розспівування окремих складів глісандуючим способом. Такий спосіб — характерне явище для виконання весільних пісень, адже він позначений «шуканням звука» на перших (наголошених) звуках, а наступні ненаголошені (розспівувані) звуки глісандуються³. Такий виконавський спосіб К. Квітка назвав «*cercare la nota*». Його вчений вперше відчув під час виконання традиційних колядок на Покутті.

Сімома зразками у липівському весільному обряді, що на Дубенщині, представлений ладканковий тип Г. Зразки цього типу використовуються не у всьому обрядовому дійстві, а лише зустрічаються з того часу, коли молоді йдуть до шлюбу («Вийди, мати, з хати»). Опісля — під час очікування на подачу випивки та закуски («Брязнули ложечками», «Їли свати, їли», «Випий, сватоньку, випий», «Ой дружечко-панно»), під час роздавання короваю («Говорили на Ганнусю люди» та «Посуньтєся, подоляночки»).

Ритмічна форма вірша у зразках ладканкового типу Г охоплює нецезурований шести-семискладник.

³ Спосіб «шукання звука» К. Квітка назвав латинкою «*cercare la nota*», який відчув під час співу колядок дохристиянського змісту на Снятинщині, що на Івано-Франківщині.

Він розтягується та стягується за рахунок подрібнення або стягування окремих складових, найчастіше першої або другої. Такого роду варіабельність ритмічної форми вказує на давність її походження, а скоріше всього, на її невстабілізованість.

Більш унормованою у зразках ладканкового типу Г є сама строфа. Тут вона чотирирядкова, із повторенням першого вірша. Без сумніву, вона походить від аналогічної дворядкової. Відрізняється від першої лише більшим семантичним наповненням. Її музичний синтаксис аналогічний дворядковій.

Лише дещо відмінною від попередніх типів є модель силабомелодичного ритму. Вона переважно твориться за рахунок поєднання дактиля та висхідного йоніка. Хоча в цілому вона близька своєю структурою до попередніх силабомелодичних моделей.

Народнописенна форма у зразках ладканкового типу Г — п'ятирядкова АВВВС. Такого роду побудова твориться за рахунок структуротворчого повторення першого речення. Виходячи з цього композиція пісень ладканкового типу Г позначена зачином, чотириразовим повторенням ходу та кінцівкою: ЗХХХХК. Як бачимо, структурне розширення народнописенної форми у ладканкових піснях твориться завдяки повторенню одного із композиційних елементів, найчастіше — ходу.

Мелодія у зразках ладканкового типу Г спонукальна. Спонукальність твориться за рахунок по-стійного «сповзання» мелодії зверху вниз.

Ладозвукорядна будова пісень ладканкового типу Г обертається в межах іонійського пентахорда без приставних звуків.

Отож, можна говорити про існування в липівській весільній обрядовості чотирьох ладканкових мелодичних типів. Кожен із них має своє відповідне місце у ході весільного обряду. Часто вони чергуються між собою, а деколи використовуються лише із середини весільного обрядового дійства. А в цілому творять чотири весільні ладканкові модули, завдяки яким «цементується» весь весільний обряд, і таким чином набирає неповторних і специфічних лише йому виконавських характеристик. Завдяки їм можна визначити особливості весільного обряду того чи іншого етнографічного регіону.

1. *Квитка К.* Песни украинских зимних обрядовых праздеств / К. Квитка // Избранные труды : в

- 2 т. / сост. и коммент. В.Л. Гошовского. — М. : Сов. композитор, 1971. — С. 103—155.
2. Колесса Ф. Ритміка українських народних пісень / Ф. Колесса // Музикознавчі праці / підгот. до друку С.Й. Грица. — К. : Наукова думка, 1970. — С. 21—233.
3. Колесса Ф. Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті / Ф. Колесса // Музикознавчі праці / підгот. до друку С.Й. Грица. — К. : Наукова думка, 1970. — С. 368—397.

Oleh Smolyak

LADKANKA TYPES OF WEDDING SONGS
IN SOUTHERN VOLHYNIA
(after materials from the village of Lyra,
Dubno district, Rivne region)

The article has presented musical and stylistic characteristics of ladkanka songs from the village of Lyra, Dubno district in Rivne region (ethnographical area of Southern Volhynia). At-

tention has been paid to the typology of rhythmic and melodic comparisons and the means of their recultivation under the present-day conditions.

Keywords: wedding ladkankas in Southern Volhynia, rhythmic form of poetry and melody, the way of presentation.

Oleh Smolyak

ЛАДКАНКОВЫЕ ТИПЫ
СВАДЕБНЫХ ПЕСЕН ЮЖНОЙ ВОЛЫНИ
(на материале с. Липа Дубенского района
Ровенской области)

Рассматривается музыкально-стилевая характеристика ладканковых песен с. Липа Дубенского района Ровенской области (этнографический район Южной Волини). Обращено внимание на типологию ритмо-мелодических сопоставлений и способы их рекультивации в современных условиях.

Ключевые слова: свадебные ладканки, Южная Волинь, ритмическая форма стиха и мелодии, способ исполнения.